

Horváth Réka

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola doktorandája,
Budapest-Érsekújvár, horvath.reka87@freemail.hu

Babits Mihály: Kártyavár – Egy város regénye (Az alkotás regényteréről és kószálójáról)

„Nem világos-e, hogy minden kétes egzisztencia Budapestről ide húzódik? Gyülemezés nép ez, bíró úr, a nagy városok söpredéke! én mondom, öreg újvárosi róka. Ázylum!...nem is Újváros ez, hanem Pfüjváros...” Babits regényében egy fiktív, Budapest melletti gyorsan fejlődő, iparosodó kisvárost fest le, amely rohamos növekedését a korrupt ügyleteknek és az erkölcsileg kétes személyű lakosoknak köszönheti. A *Kártyaváron* Partos Kálmán, a frissen kinevezett járásbíró vezeti végig az olvasót, ő válik a városban élő emberek között figyelő, azonban az eseményeket soha nem alakító kószálónak.

Babits Mihály epikus műveinek megjelenési idejét tekintve negyedik műve a *Kártyavár*. A Nyugat 1915. szeptember 1-jén kezdte fejezetenként közölni Babits regényét, amely 1916 februárjában félbe maradt, és az olvasóközönség hiánytalanul, teljes egészében csak 1923-1924-ben ismerhette meg a történetet. A regény lendületét megtörte az írásában bekövetkezett hosszabb kihagyás. Babits műve mellőzésének valódi okairól őszintén így vallott: „A jelen regény szerzője bevallja, hogy művét elsősorban lírai motívumokból indítva kezdte meg. Azon borzasztó valóság közepette, amelyet ma élünk, egy nagy mesébe akart menekülni: egy óriási építménybe, mint valami templom ázylumába.” Az 1916-os indokoló cikkében elmondta, hogy a *Kártyavár* írásának kezdetén meglévő életviszonyai megváltoztak, de nem szerette volna, ha gondolai nyomot hagynak születő művén. Babits a regénybeli Újváros életét, az újpesti gimnáziumi tanárként megélt élményekből, valamint Rákospalotán tapasztaltakból építette fel. 1911 őszétől egy évig élt és tanított Újpesten.

A regény a századeleji szerzett tapasztalatait igyekezett Újváros-Újpest megrajzolásával egy műfajilag összetett képet mutató regényben megfogalmazni. Babits alkotása értelmezhető irányregényként, mert egy panamák-kal átszótt, politikai csalásoktól hemzseggő, hitelekkel nagyra növekvő város, a kapitalista gazdasági rendszer és annak a társadalmat megmérgező hatásainak érzékletes kritikája. Újváros meséje szociális és politikai céllal is keletkezett, története ebből a szempontból is meghatározható.

A mű cselekményének indulása a társadalmi regény vonásait viseli. Partos Kálmán barangolásai által bemutatásra kerül a város utcáinak morálja és a város lakóinak jelleme: „A széles Hunyadi úton haladtak, s egy villanyos szerelőkocsi robogott el mellettük, pizkoszürkén s ásitó nyílással közepén [...] bazárszerű, kis üzletek voltak: a zsidók künn álltak a boltajtókban, mint a polipok [...] Amott egy zálogház tárta nagy, szomorú, pizkos üvegabláit [...] Két lány jött szembe velük: az egyik vakmerően hasított sötétkék aljból mutogatva pókháló harisnyáit [...] Közöttük egy nagy fiú, egy igazi jasszképu gavallér.” Az itt és máshol olvasható érzékletes városleírások és az utca emberének jellemzése, mind Újváros bűnös, szennyes megítélésének adalékai. A kószáló Partos megismeri a kétes pénzügyi forrásokkal manipuláló és erkölcstelen, ám nagyvonalúnak tűnő Madár János polgármestert, az örökké elégedetlen, de helyzetéből kitörni képtelen Kovács Endre tanítót, a folytonosan az iparosságról fecsegő öreg kárpitos mester zsidót, Ampenszán bácsit és a város bűnbánóját leleplező Kerboltot. A történet nőalakjai is a város tisztességtelen

törvényeihez igazodnak. Élnek itt úri hölgyek, akik régebben utcalányok voltak, botrányos művésznők és szomorú sorsú feleségek. Újváros valamennyi épülete és lakosa felett ott lebeg a város mottója: „Itt semmire sem mégy becsületességgel.” Úgy érezte, hogy ebben a városban minden lehetséges. Élvezte a szép nők látványát, a kaszinó előadása elragadta és hagyta, hogy a kávéházi forogtag magával sodorja. Partos bíró kalandjait olvasva kirajzolódik a társadalmi regény váza. A regény műfajának meghatározását tovább bővíti, színesíti a cselekményben fellelhető detektív szál, és a terek ábrázolásának hitelessége, amely a riport műfajára emlékeztet. Valamint a lélektani regények műfajára jellemző: a szereplők gondolatainak megismerése, és a jellemek pozitív vagy negatív irányba történő változásainak bemutatása.

A várost, az elbeszélés produktumaként tanulmányozva, a város tere mint szimbólumrendszer, mint egy több értelmezési szinttel bíró tartomány jelenik meg. A város mint a modern élet, a küzdelem az életben maradásért és az előbbre jutás jelképeként fogható fel. Babits regényének szereplőinek sorsa, döntéseik egy akkor alakuló új világban, a nagyvárossá válás folyamatában értelmezhetők. A nagyvárosi lét gyors, racionális tudatosságot követel a benne élőtől. „A szív helyett az ész dominál.” A gyorsuló lendületű Újváros minden lakójának kis csavarként kell megtalálnia helyét a várost működtető hatalmi gépezetben. A város tere egy zavaros struktúrában is olvashatóvá válik: a nyüzsgés, a sokféleség, a tér elemei közt fennálló horizontális és vertikális viszonyok, valamint az ezt betöltő tömeg mozgása is. Ez az *orientációs metafora* jelenik meg, mikor a város tere

egy őserdő látszólagos áttekinthetetlenességét őrli magára.

Újváros helyszíneiben, még a modernizációs törekvések dacára is, feltűnnek a régi kor emlékei. A város apránként változó terei rohamosan rajzolják át Újváros még rendezetnek látszó térképét, egy valóságos labirintussá. A labirintust a kószáló (*flâneur*) rögzíthetetlen sajátos nézőpontjából ismerjük meg. A kószáló a modern nagyvárosban született autonóm individuuum, aki blazírt, gyakran önmagába forduló szubjektum és a panorámákat szemlélő néző. A városban történő mozgása során érzékeli környezetét, mindent befogad és mindenre emlékezik. A tömeg része, és mégis ironikus távolsággal van a tömegtől.

Babits *Kártyavárának* legfigyelemreméltebb vonása, hogy miként teszi meg a történet főszereplőjének és a cselekmények szervezőjének a várost mint teret. Partos kószáló alakja mutatja be a város tereit, amelyekben a múlt és a jelen kétes eseményei játszódhatnak, és amelyek magukon viselik ennek nyomait. A város így *kronotoposszá* válik. A regény tárgya a város megjelenítése, amely város szöveggé olvasható. A szöveg-város ezáltal lesz a fő szervező eleme a történetnek. A múlt olvasható ki például Újváros temetőjében meglévő sírokból, ugyanis egy régi szokás szerint egy helyre temették a kolerában elhunyt embereket. Miközben ugyanez a temetőkerítés és a mellette futó villamossín egy fiatal lánynak a szeretőjéhez tartó utat jelenti. A regény modernitása ez érzékeltetett térben artikulálódik, és a kószáló tapasztalásai nyomán életre kel a város. A város térnyelvezetével megteremti a város játékterét, amelyben a felvonuló személyek, helyszínek és épületek mint kódok szerepelnek. Egy-egy kódként értelmezhető a kaszinó, a városháza, a temető, a kocsmá és a hangversenyterem. A kódok előhívják egyfajta, a helyet átszövő hangulatnak megfelelő viselkedési normát, amelybe az ott tartózkodó szereplők bevonódnak, és felveszik a hely által kívánt magatartásformát. Minden csupa játék és megjátszás. Maga Babits fejti ki Bevezetésében: „Nos, olvasó, hasonló játékokra hívlak meg téged.” A zavar, az átláthatatlanság szimbólumaként többször is szereplő bábeli torony kifejezés, aktív alkotó része lesz a város terének. A bábeli toronyra hasonlító épületek és az építkezéseken dolgozó többféle nyelvű keveredése jeleníti meg a szimbólumot. Bábel felvázolá-

sával nem pusztán a zavartság kerül szóba, hanem a bűn mindent átjáró szereplése. A játékvaros tereinek alapkövévé lényegül a bűn.

Az író a Bevezetésben beavatja olvasóját Újváros létezésének feltételeibe és sajátoságaiba is. A térképen nem találjuk meg ezt a Budapest melletti kisvárost, mivel Újváros a negyedik dimenzióban áll, bár nyíltan megfogalmazza azt is, hogy Újpest helyére gondolta el a mesebeli várost. Itt kapcsolódik össze nagyon finoman a regény világa a valósággal, hiszen Babits saját élményeit regényesítette meg. Az újpesti gimnázium igazgatójának viselkedése, modora és Újpest életében megjelenő politikai és gazdasági áskálódások, helyezkedésének lehúzó hálója dühítette annyira, hogy tollat ragadjon és megörökítse benyomásait. Újváros, a valósághoz kötődő szálak ellenére, egy elképzelt negyedik dimenzióban található.

A regény terének és idejének sajátos kapcsolata, abban rejlik, hogy a város mintegy időn kívül helyezkedik el. A regény cselekményének alakulása szempontjából nem elsődleges a napszakok pontos megjelölése, vagy az eltelt idő ismertetése egy-egy találkozó alkalmával. Partos kószálása a városban negyvennyolc óra alatt zajlik le, ám ezt a két napot végtelenné duzzasztja a tér változatos tarkasága.

A *Kártyavár* kószálója, Partos egy kissé eltér a modern nagyvárosokban játszódó történetek fásult, blazírt és önmagába forduló kószálóitól. Ő is idegenként mozog a városban, de nem zárkózik magába. Figyel és reagál a környezetében érzékeltekre, bár tetteit a város irányítja. Amint megérkezik és leszáll a vonatról, a város kezébe veszi sorsának alakulását. Az útjába kerülő ószeres, a csomagjait cipelő kölykök és a volt iskolatársába, Kovács Endrébe való belebotlása is mind lökést adtak életének változásában. Babits kószálója lassan befogadja a várost. Kezdeti ellenállása hamarosan megtörik, és alakja alkalmazkodik a városhoz. A regény külső és belső terei sok esetben egybeolvadnak, és az utca a szobával eggyé válik. A város lakói az este beálltával sem húzzák be ablakaikon függönyeiket. A fényes szobákban tisztán látszanak a tárgyak, egy-egy könyvespolc, a váza, a bútorok, és lakóik sem titkolják magánéletük részleteit. „Újvárosban az emberek sohasem zárják ki az uccát. [...] Be lehetett látni. [...]” A regény folyamán végig erőteljesen kirajzolódik, hogy a város *önálló társadalmi*

entitásként működik. A tér nem csak keretet ad a történeteknek, nem csak helyszíneként szolgál a cselekmények résztvevőinek, hiszen az események sodrában megjelenő szereplők jellemfejlődése párhuzamosan ingadozik a város alakulásával, Újváros egyszerre lélegzik velük.

Babits Mihály írói zsenialitásával alkotta meg Újváros különleges, kódokkal és szimbólumokkal telt tereit, amelyeknek a valóságban is megtalálni párjukat. Fiktív a város és lakói is, ennek ellenére felismerhető a tér és szereplői is. A szereplők felismerhetősége nem konkrét személyekre vonatkozik. A regény szereplői bizonyos tulajdonságokat testesítenek meg: zsarolást, becstelenséget vagy van, aki az irigységet vagy a kétszínűséget. A negyedik dimenzióban lebegő büntől telített város függ a valóság felett.

Az elemzéssel azt szerettem volna bemutatni, hogy Babits e regény milyen sokrétű, izgalmas és szórakoztató alkotás. Sokrétű már műfaját tekintve is, hiszen társadalmi, szociológiai, riport-, lélektani regény, érzékletes korrajzzal és izgalmas detektív szállal. És Babits ezt az összetett szerkezetű regényét még nyakon önti egy jó adag szatírával és iróniával. A regény tele van elemzési lehetőségekkel, és ezekből a térpoétikai szempontból történet tanulmányozás csupán az egyik volt.

Felhasznált irodalom:

- BABITS Mihály, *Kártyavár*, Bp., Korona, 1997.
- GÁL István, *Babits Mihály – Tanulmányok, szövegközlések, széljegyzetek*, Bp., Argumentum, 2003.
- BABITS Mihály, *Néhány szó a Kártyavárról*, Nyugat, 1916. február 1. = „Itt a halk és komoly beszéd ideje.” *Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*, Celldömölk, Paul-Westermann, 1997.
- GEORG SIMMEL, *A nagyváros és a szellemi élet* = szerk. SZELÉNYI Iván, *Városzociológia*, KJK, Bp., 1983.
- GYÁNI Gábor, *Térbeli fordulat és várostörténet* = Uő., *Budapest – túl jön és rosszon. A nagyvárosi múlt mint tapasztalat*, Napvilág, 2008.
- BÓKAY Antal, *A város. Egy fantázia színváltozásai* = Györi Műhely, 2006/6.
- WALTER BENJAMIN, *Párizs a XIX. század fővárosa*=Uő., *W. Kommentár és prófécia*, Bp., Gondolat, 1986.
- MIHAIL MIHAJLOVICS BAHTYIN, *A szó esztétikája*, Bp., Gondolat, 1976.
- MICHEL FOUCAULT: *Eltérő terekről.* = Uő.: *Nyelv a végtelenhez: tanulmányok, előadások, beszélgetések*. Debrecen, Latin Betűk, 2000.